

دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر
فصلنامه‌ی علمی فضای جغرافیایی

سال نوزدهم، شماره‌ی ۶۷
پاییز ۱۳۹۸، صفحات ۲۱۵-۱۹۹

*علی قاسمی اردهایی^۱
حمیده ثوابی^۲

انگیزه‌ها و اثرات مهاجرت برگشتی در تحولات و توسعه اقتصادی-اجتماعی روستاها (مطالعه موردی شهرستان اهر)

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۳/۰۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۳/۲۷

چکیده

در طی سال‌های اخیر توجه زیادی به پدیده مهاجرت از مناطق توسعه یافته به مناطق کم تر توسعه یافته وجود دارد که این امر اهمیت مهاجرت برگشتی را برجسته می‌نماید. می‌توان گفت، فرآیندی که در آن فرد یا افرادی بنا به دلایل مختلف از سرزمینی که قبلاً به عنوان محل سکونت‌شان بوده دوباره به مکان اولیه و زادگاه خود باز گشته‌اند. هدف مطالعه حاضر شناخت انگیزه‌های مهاجران برگشتی و سطح توسعه اقتصادی-اجتماعی مناطق روستایی است. با به‌کارگیری روش تحقیق پیمایش و تکنیک پرسشنامه، اطلاعات مورد نیاز از ۲۶۰ مهاجر برگشتی روستاهای شهرستان اهر در سال ۱۳۹۶ با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای به دست آمده است. فرضیات با استفاده از آزمون‌های همبستگی، تفاوت میانگین و رگرسیون مورد تحلیل و استنباط قرار گرفته‌اند. نتایج نشان می‌دهد انگیزه‌های اقتصادی مهاجران برگشتی مهم‌ترین متغیر تاثیرگذار در سطح تحولات و توسعه روستایی است. وضع مالی اظهاری در شهر و شغل بعد از مهاجرت به روستا، در انگیزه اقتصادی و توسعه تاثیر دارد. داشتن ملک در روستا در انگیزه‌های مهاجران برگشتی، مشارکت اجتماعی و توسعه و تحولات روستایی تاثیر دارد. مهاجرانی که به کار کشاورزی و دامداری مشغولند و از روش‌های نوین آبیاری و کشاورزی استفاده می‌کنند، در انگیزه‌های مهاجرت و مشارکت اجتماعی و توسعه روستایی موثرند. با توجه به یافته‌های حاصل از رگرسیون چند متغیره، انگیزه‌های اقتصادی با ۳۶ درصد بیشترین سهم را در سطح تحولات اقتصادی و اجتماعی روستایی دارد و در مجموع ۵۲ درصد سطح توسعه روستایی توسط

E-mail: ghasemi33@yahoo.com

*۱- گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور. (نویسنده مسئول).

۲- گروه علوم اجتماعی، کارشناس ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه پیام نور.

متغیرهای انگیزه‌های اقتصادی مهاجران، مشارکت اجتماعی، انگیزه‌های اجتماعی مهاجران و استفاده از تکنولوژی نوین کشاورزی تبیین می‌شود.

کلید واژه‌ها: تحولات و توسعه اقتصادی-اجتماعی، انگیزه‌های مهاجران برگشتی، مشارکت اجتماعی، برگشت به روستا، شهرستان اهر.

مقدمه

در سال‌های اخیر برگشت روستاییان شهرنشین به روستاها و افزایش جمعیت مهاجران برگشتی در مناطق روستایی ایران را می‌توان ملاحظه نمود. توسعه وسایل حمل‌ونقل و راه‌های ارتباطی، استقرار مهاجر در خانه دوم، مسائل اجتماعی و زیست-محیطی در شهرها و تغییر ترجیحات استقرار مردم، از عوامل تاثیرگذار مهاجرت برگشتی است. از نظر جمیلاخ^۳ مهاجر برگشتی فردی است که به موطن یا جایی که در آن متولد شده بعد از دوره زمانی خاص باز می‌گردد (Maura Farrell et al., 2014: 130). مهم‌ترین دلیل برای مهاجرت دستمزدهای بالا در مقصد است به طوری که رفاه اضافی و بیش‌تری ایجاد می‌کند و به مهاجر امکان مصرفی شدن در زندگی را می‌دهد؛ اما دلیل این‌که مهاجر به موطن خویش برمی‌گردد، نیروی خرید بالاتر و بیش‌تر با پول رایج مقصد در موطن خویش است. دلیل دیگر در رابطه با مهاجرت برگشتی صرفاً وابسته به ملاحظات سرمایه نیروی انسانی است (Dustman and Weiss, 2007: 237). با تفاوت جغرافیایی در عرضه و تقاضای بازار کار، تفاوت بارز در میزان درآمد باعث می‌شود افراد از مناطق کم‌درآمد به مناطق پر درآمد و بخش‌هایی با کار بیش‌تر مهاجرت کنند (Heinde Haas, 2010: 3). با وجود این‌که مهاجرت برگشتی بیش‌تر توسط بزرگسالان و بازنشستگان صورت می‌گیرد، در عین حال عده‌ای از جوانان نیز به دلایل بهداشتی، عدم آلودگی هوا و غیره در روستا اقامت نموده و روزها صرفاً برای کار وارد شهر می‌شوند (Rabbani, 2011: 84). براین اساس، کانالی که مهاجرت روی توسعه روستایی می‌تواند تاثیر داشته باشد، مهاجرت برگشتی است. در واقع با تجربه کار در خارج از موطن خود، مهاجران برگشتی احتمالاً سرمایه نیروی انسانی، مالی و اجتماعی انباشته‌ای را به موطن خود بر می‌گردانند که آن‌ها را قادر می‌سازد تا کسب‌وکار خود را در روستا یا موطن خود آغاز کنند (Kunuroglu, 2016: 4). پدیده مهاجرت برگشتی می‌تواند یک مکانیزم متعادل‌کننده‌ای را به وجود آورد که از طریق آن نیروی کار انباشته را به بخشی که نیروی کار کم‌تری دارد انتقال دهد. با بهبود زمین کشاورزی در بخش‌های روستایی و با ایجاد محیطی اجتماعی و اقتصادی برای مالکان روستایی، منطقی است جوانان روستایی در موطن خود بمانند و فعالیت‌های تولید-درآمد در آنجا انجام دهند؛ بنابراین، با تقویت منابع انسانی (که جزء اصلی از فرآیند توسعه روستایی است)، گسترش تولید کشاورزی، بهبود بازار کار، ایجاد درآمد و سرمایه‌گذاری توسط بخش خصوصی و غیره می‌توان باعث رشد و توسعه مناطق روستایی شد. در چندین سال گذشته روند مهاجرت برگشتی در روستاهای

شهرستان اهر افزایش چشم‌گیری داشته است. هر یک از مهاجران انگیزه‌ها و دلایل متفاوتی برای انتخاب محل اقامت خود در روستاها دارند. مقاوم‌سازی مسکن روستایی و اقامت مهاجران و ساخت خانه‌های ویلایی در محیط‌های روستایی ساخت‌وسازها را تغییر داده است. از طرف دیگر به نظر می‌رسد داشتن زمین‌های ارثی و شرایط آب و هوایی، توسعه شبکه حمل‌ونقل باعث برگشت روستاییان به زادگاه و محل آبا و اجدادی و در نتیجه رونق کار کشاورزی و دامداری و کارآفرینی در روستاهای شهرستان اهر شده است. شناخت انگیزه‌های مهاجرت از شهرها به روستاها به درک فرآیند مکانیسم حاکم بر چگونگی رشد و توسعه روستاها کمک می‌نماید. مهاجرت نیروی کار شهری به همراه سرمایه فیزیکی و انسانی موجب تغییرات تکنیکی روستا شده و با بهره‌گیری از سازوکارهایی چون برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، تقویت خود اتکایی فردی و جمعی، ایجاد دگرگونی در ساختارهای ذهنی و اجتماعی روستاییان و تلاش در بالا بردن استفاده بهینه از قابلیت‌ها و منابع محلی از طریق مشارکت مردمی، به توسعه بیش‌تر روستا منجر خواهد شد. پژوهش حاضر در صدد پاسخگویی به پرسش‌های زیر است: چه عواملی در انگیزه‌های مهاجرت به روستاها و مشارکت اجتماعی تاثیر گذارند؟ بین انگیزه‌های مهاجران برگشتی با تحولات و توسعه روستایی چه رابطه‌ای را می‌توان متصور شد؟

پیشینه پژوهش

تاکنون بحث رویکرد نئوکلاسیک در مهاجرت بر اساس مفهوم تفاوت دستمزد میان مقصد و مبدا و نیز انتظارات مهاجر از داشتن درآمد بالاتر در مقصد بوده است (Todaro, 1969: 140). مطالعه (Ghasemi et al (2016: 73) نشان داد، وضعیت اقتصادی خانواده، نگرش به دافعه مبدا، نگرش به جاذبه مقصد، جمعیت ساکن در روستا و مسافت روستا از شهر، بر میزان گرایش به مهاجرت به شهر جوانان روستایی تاثیرگذار هستند. همچنین در مطالعه Mehri and Boostani (2013: 93) مهم‌ترین علت‌های مهاجرت‌های روستایی-شهری کمبود درآمد و فقدان امکانات آموزشی، خدماتی و رفاهی و غیره است. به نظر می‌رسد مهاجرت برگشتی به صورت پیامدی از تجربه ناموفق مهاجرت است که مهاجر مزایای مورد انتظار را حاصل نکرده است و مهاجران به طور موفقیت‌آمیزی درآمد مورد نظر خود را به حداکثر نمی‌رسانند (Stark, 1991: 5). به عقیده توماس در راستای این چارچوب، مهاجران زمانی به موطن خود باز می‌گردند که آن‌ها در رسیدن به منافع مورد انتظار خود از درآمد بالا در مقصد مایوس شوند یا شک کنند (Setrana, 2017: 30). نظریه اقتصاد نوین، مهاجرت برگشتی را به عنوان پیامد منطقی "استراتژی حساب شده" می‌داند که ناشی از دستیابی به اهداف یا هدف نهایی است. بیش‌تر مهاجران مبدا را با قصد اکتساب مهارت، پس‌انداز و سایر منابع ترک می‌کنند و بعد از دستیابی به هدف باز می‌گردند (Cassarino, 2015; Setrana, 2017: 255).

نتایج مطالعه Nobakht et al (2017: 185) نشان داد پیروی از خانوار، دستیابی به مسکن بهتر و اشتغال از عوامل تعیین‌کننده در بازگشت مهاجران است. تحلیل چند متغیره نشان می‌دهد متغیرهای سن، تحصیلات، جریان مهاجرت و سطح توسعه یافتگی ۲۷٪ از تغییرات مهاجرت اقتصادی مهاجران برگشتی سرپرست خانوار را تبیین می‌کند. نظریه ساختاری در رابطه با مهاجرت برگشتی روی اهمیت شرایط اجتماعی-اقتصادی تاکید دارد. نه تنها به عنوان عوامل

عمده در تصمیم به برگشت بلکه به عنوان عواملی که روی توانایی مهاجر در برگشت به موطن تاثیر می‌گذارد تا از این مهارت‌ها و منابعی که آن‌ها در مقصد کسب کرده‌اند، استفاده کنند (Cassarino, 2015: 258). بررسی Ghasemi et al (2014: 165) بر تحلیل عاملی ۲۵ متغیر شناسایی شده موثر در مهاجرت معکوس را می‌توان ذیل ۷ مولفه اصلی به ترتیب شامل عوامل زیرساختی، اقتصادی، زیست‌محیطی، فرهنگی، تعلق مکانی، بازنشستگی و مسکن تلخیص نمود که روی هم رفته ۶۹/۳ درصد از مجموع واریانس مهاجرت معکوس را تبیین نموده است. امروزه با دگرگونی زیرساختی در روستاها و نیز تغییر شرایط اجتماعی-اقتصادی افراد، نه تنها خود عاملی برای ماندن روستاییان در روستا شده، بلکه عاملی بر انگیزه‌های برگشت مهاجران نیز شده است. به عقیده Berry (1976: 21) در مقابل فرآیند کلاسیک شهرنشینی که مستلزم حرکت جمعیت مرکز محور و جریان اقتصادی رو به شهرهای اصلی و پایتخت است، ضدشهرنشینی حرکتی است در جهت مخالف از حرکت‌های مرکزی محور از شهرهای بزرگ به شهرهای کوچک و مناطق روستایی. به نظر وی غیرممکن است ضد شهرنشینی را به صورت تضاد با فرآیند شهرنشینی در نظر گرفت، بلکه یکی از فرآیندهای پیامدی آن است (Novatna, 2013: 39). ونگ تاثیرات برگشت مهاجران در توسعه روستایی را به دلیل مهارت، سرمایه لازم، تجربیات و دانش مفید آن‌ها، مثبت ارزیابی می‌کند (Afrakhte, 2016: 85). یافته‌های مارگر و ایکسیو نشان می‌دهد مهاجران برگشتی احتمال بیش‌تری دارد خود کفا باشند و توانایی شغلی بالاتری را نسبت به غیر مهاجران دارا باشند. آن‌ها نشان دادند تجربه کار در طول دوران مهاجرت سرمایه انسانی فرد و کارفرمایی اقتصادی را تقویت می‌کند و تجربه مهاجرت برگشتی یک عامل کلیدی در ترفیع دادن فعالیت اقتصادی در روستا است (Demurger and Huixu, 2010: 1). مطابق کلاک^۴، رشد جمعیت مجدد در مناطق روستایی را می‌توان براساس یکسری از عوامل محلی دانست. وی مشخص می‌کند که مناطق روستایی با این شرایط توان جذب مهاجران زیادی را دارد. عوامل محلی جذب‌کننده عبارتند از: ۱- بازار محلی و قیمت‌های مناسب ۲- محیط و کیفیت آن ۳- قیمت کالاها و ملک ۴- عوامل اجتماعی و جامعه‌ای مانند روابط انسانی و غیره (Ferraz, 2009: 58). یاداو^۵ معتقد است که افزایش تولید و بهره‌وری، برابری در دسترسی به فرصت‌های کسب درآمد، دسترسی به خدمات عمومی و دسترسی به نهادهای تولیدی، اشتغال سودمند، مشارکت مردم در فرآیند توسعه و توازن بوم‌شناختی، هدف‌هایی وابسته به یکدیگرند که برداشت یکپارچه از توسعه روستایی را مطرح می‌کنند (Moteaei langrodi, 2003: 39). تودارو عقیده دارد که توسعه روستایی باید بر توسعه شهری اولویت داشته باشد تا این‌که مهاجرت روستا به شهر را کاهش دهد. در روستا ذخیره غذایی پایه تا حدی بدون وارد شدن به بازار ضمانت می‌شود. هزینه مسکن و حمل‌ونقل پایین و گاهی اوقات رایگان است و نیز رابطه دوسویه میان کارفرمایان و اهالی روستا را باید در دستمزدهای واقعی روستا در نظر گرفت (Maura Farrell et al., 2014: 131). Manafiazar et al (2017: 173) در بررسی مهاجرت بازگشتی و پیامدهای آن در سکونتگاه‌های روستایی نشان دادند عامل‌های اقتصادی و عمرانی-اجتماعی بیش‌ترین تاثیر را در بین عامل‌های بارگذاری شده تحلیل عاملی به خود اختصاص داده‌اند و عامل فرهنگی-قومی کم‌ترین تاثیر را در بین عامل‌ها داشته است. نتایج تحلیل مسیر نشان

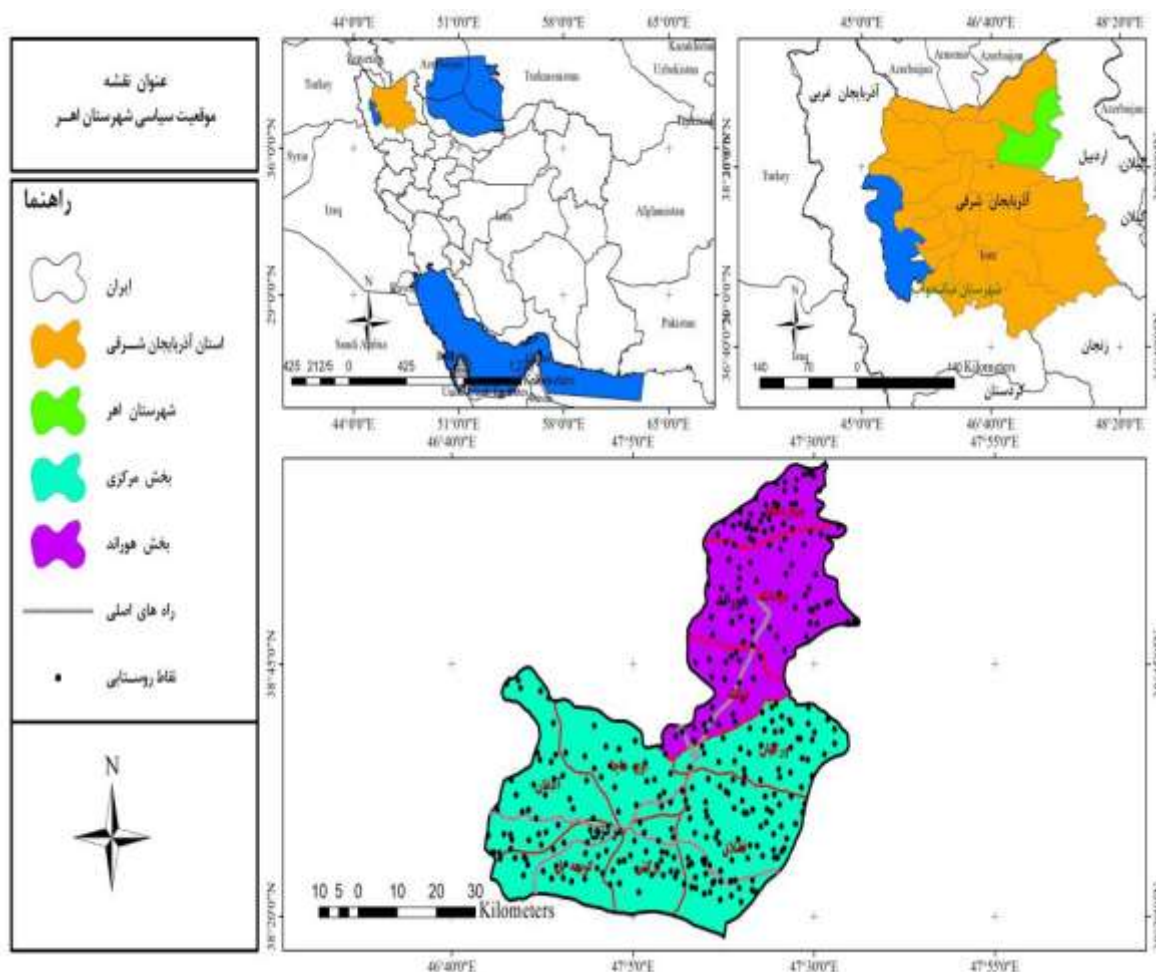
4- Cloke

5- Yadao

داد مهاجران بازگشته بیش‌ترین تاثیر را در شاخص‌های عمرانی-کالبدی و کم‌ترین پیامد را در شاخص اجتماعی داشته‌اند. تئوری‌ها و بررسی‌ها نشان می‌دهد مهاجران برگشتی می‌توانند در فرآیند توسعه اجتماع روستایی نقش داشته باشند. نتیجه این فرآیند بهبود درآمد و اشتغال، کیفیت زندگی و خدمات اجتماعی و مخصوصاً خودکفایی در روند توسعه روستایی است که خود پیش‌شرط توسعه ملی است.

محدوده مورد مطالعه

جامعه مورد مطالعه روستاهای شهرستان اهر (از شهرستان‌های استان آذربایجان شرقی) است. بر اساس تقسیمات اداری و کشوری سرشماری نفوس و مسکن سال (۱۳۹۵) این شهرستان از دو بخش مرکزی و هوراند، ۹ دهستان و ۳۱۵ روستا تشکیل شده است. در این سرشماری شهرستان اهر دارای ۱۵۴۵۳۰ نفر جمعیت است که ۱۰۵۲۹۹ نفر ساکن در نقاط شهری و بقیه ساکن نقاط روستایی است. شکل (۱) نقشه محدوده مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی روستاهای شهرستان اهر به تفکیک کشور، استان و بخش

Figure1: Geography location the rurals of Ahar, separation of country, province and area

مواد و روش‌ها

تحقیق حاضر از لحاظ بررسی توصیفی-تحلیلی و شالوده مطالعات آن بر پیمایش است. جامعه آماری مهاجران برگشتی به روستاهای شهرستان اهر در سال (۱۳۹۶) است. با به‌کارگیری روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای، جهت انتخاب افراد مهاجر ابتدا دهستان‌های دو بخش مرکزی و هوراند به عنوان خوشه در نظر گرفته شدند. در مرحله بعد روستاها به عنوان خوشه‌های دوم از بین دهستان‌ها انتخاب شده و پر کردن پرسشنامه‌ها به صورت هدفمند و با استفاده از تکنیک گلوله برفی در بین مهاجران انجام گرفته است. با توجه به این‌که آمار و چارچوب نمونه‌گیری دقیق از مهاجران برگشتی روستاهای شهرستان اهر در دسترس نبود و شناخت کم‌تری از کل جامعه آماری وجود داشت (آمار دقیق و حتی حدودی مهاجران برگشتی به روستاها در دسترس نبود)، با توجه به پرس‌وجوهای اولیه و با تکیه بر اطلاعات و دانسته‌های مطلعین محلی تعدادی از مهاجران انتخاب شدند. تعداد کل مهاجرانی که از این طریق مورد بررسی قرار گرفته و پرسش‌نامه‌ها را تکمیل نمودند، ۲۶۰ نفر می‌باشد که در جدول (۱) آورده شده است. جدول نشان می‌دهد روستاهای آذغان، یخفروزان، نقاره‌کوب جدید، افیل و خونیق پذیرای مهاجران برگشتی زیادی نسبت به سایر روستاها هستند.

اعتبار وسیله اندازه‌گیری صوری و جهت تعیین پایایی ابزار تحقیق، پیش‌آزمون انجام شده که مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده برای مفهوم‌های اصلی پرسشنامه بالاتر از ۰/۷ است. جهت سنجش تحولات و توسعه اقتصادی-اجتماعی روستایی (متغیر ملاک) گویه‌هایی در قالب طیف لیکرت از کاملاً موافق تا کاملاً مخالف در نظر گرفته شده است و با توجه به این‌که توسعه اقتصادی-اجتماعی روستایی از ۱۰ گویه در طیف پنج درجه‌ای لیکرت تنظیم یافته است، حداقل نمره مورد انتظار ۱۰ و حداکثر ۵۰ است. جهت سنجش انگیزه‌های اقتصادی و اجتماعی مهاجران برگشتی ۷ گویه در طیف چهار درجه‌ای لیکرت تنظیم یافته است، حداقل نمره مورد انتظار هر کدام ۷ و حداکثر ۲۸ است. گفتنی است متغیر مشارکت اجتماعی از ۷ گویه در طیف پنج درجه‌ای لیکرت تنظیم شده است، حداقل نمره مورد انتظارشان ۷ و حداکثر ۳۵ است. گویه‌های مربوط به مفاهیم و نتایج تحلیل پایایی متغیرهای پیش‌بین و ملاک را که از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است، جدول (۲) نشان می‌دهد.

با فرض این‌که میانگین انگیزه‌های مهاجرت برگشتی، مشارکت اجتماعی و توسعه روستایی به تفکیک وضع مالی اظهاری در شهر، شغل بعد از مهاجرت به روستا، داشتن ملک در روستا، استفاده از روش‌های نوین کشاورزی و دامداری تفاوت دارد، برای به‌آزمون کشیدن فرضیه‌های مذکور از آزمون تفاوت میانگین استفاده شده است. برای بررسی رابطه درآمد، انگیزه‌های مهاجرت برگشتی و مشارکت اجتماعی با تحولات و توسعه اقتصادی-اجتماعی روستایی از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. جهت پیش‌بینی تاثیر متغیرهای مستقل بر متغیر ملاک (تحولات و توسعه روستایی) از رگرسیون گام به گام استفاده شده است.

جدول ۱- تعداد جمعیت و نمونه آماری به تفکیک روستاها

Table 1- Number of population and statistical sample of rurals

نمونه در روستا	تعداد جمعیت*	روستا	دهستان	بخش	نمونه در روستا	تعداد جمعیت*	روستا	دهستان	بخش	
۱۲	۲۱۵۶۸۶	دیزبین، گونجیک	گویجه بل	گورزی	۱۸	۲۶۵۱۰۱۱	تازه کند، آذغان	آذغان	گورزی	
۶	۴۵۱۶۹۴۹	کرداحمد،			۴	۳۴۵	دویق			
۳	۴۶۷۶۴۷	زنجیربلاغ، اشدلق			۳	۳۰۸۴۱۱	کسانق، اورنگ			
۱۴	۱۰۹۳۸۴	چشمه‌وزان، خونیق								
۳۳		دایلار، ساری یارقان	کل		۲۵			کل		
۹	۳۱	ترانچه	ورگهان		۱۳	۱۷۵۷۶	پسته بیگلو، کوسه‌لر	اوج‌هاچا		گورزی
۲	۲۰	سیدقشلاقی			۵	۲۱۹۵۸	زگیلک علیا،			
۴	۹۶۹	دوشدور			۵	۹۴۶۴	سامبران			
۲	۸۱	آق‌بلاغ			۱۱	۳۶۶۱۹۳	یاغ‌بستلو، مصطفی -			
۳	۱۰	شوره‌ناب			۱۰	۳۶۳	چای			
				۱۴	۵۶۳۲۱	انجرد، جویند				
			کل			یخ‌فروزان				
۲۰				۵۸		قورشاقلو، قلندر	کل			
۴	۷۳	تنباکولوق	چهاردانگه	هوراند	۳	۱۱۶۲۷۸	دهستان، کله‌پور	بزکش	گورزی	
					۳	۲۶۱۳۴	قره‌برن، دیزج‌لو			
					۲	۶۶۳۶	یوزبند، جالیق			
					۶	۶۲۶۱۲۲	ریحان، کفالتق، جالیق			
۴			کل	۱۷			کل			
۲	۴۰۶۷۷	شلوری، گوجان	دودانگه	۱۱	۲۸۴	نقاره‌کوب جدید	قشلاق	گورزی		
۱۲	۷۰۸۲۲۲	اینجار، چیناب		۳	۴۰۱۱۶	کرملو، انداب قدیم				
۲	۲۳۵۱۲	مرادلو، قلعه‌چیق		۵	۳۸۱۳	حصارسیدلر،				
۱۵	۲۵۰۴۵۴	لروم، حوریدرق		۷	۳۹۵۱۰۱	صفی‌خانلو				
۹	۹۰۳۴۱	سنگرآباد، مجیدآباد		۸	۱۶۷۳۴۱	بهل، آلوار				
۴	۱۴۱۶۳	آیدین‌لو، نصیرآباد		۱۵	۱۷۳۳۱۳۷	شقوقوش‌آباد،				
۳۴			کل	۱۰	۱۵۰۵۲	یاورکند	کل			
				۵۹		افیل، دوغان				
						باباجان، انباق‌جواد				

*مرکز آمار ایران، سرشماری ۱۳۹۵

جدول ۲- پایایی و گویه‌های مربوط به سنجش مفاهیم تحقیق

Table 2- Reliable and variable related to analysis of research conceptions

ضریب پایایی	نمرات مورد انتظار		تعداد	گویه‌ها	مفاهیم
	حداکثر	حداقل			
۰/۸۳	۲۸	۷	۷	راه‌های مناسب ارتباطی و دسترسی بالا به شهر، فرصت زیادی برای اشتغال در روستا، حمایت دولت، برخورداری از چندین منبع درآمد، کسب درآمد بیش‌تر، برخورداری از وضعیت رفاهی مطلوب، شروع به کار در روستا به خاطر داشتن زمین کشاورزی.	انگیزه‌های اقتصادی مهاجران برگشتی
۰/۷۱	۲۸	۷	۷	لذت بردن از طبیعت سرسبز روستا، سن بازتنسنگی بهترین زمان زندگی در روستا، زندگی در روستا برای درمان وضعیت جسمی، زندگی در جای آرام و به دور از هرگونه شلوغی، تربیت خوب فرزندان در روستا، سپری کردن بقیه عمر در زادگاه، وجود آسایش روحی و روانی در روستا.	انگیزه‌های اجتماعی مهاجران برگشتی
۰/۸۳	۳۵	۷	۷	شرکت در تصمیم‌گیری‌های محلی روستا، شرکت در مراسم عروسی افراد فامیل یا دوستان و همسایگان، شرکت در هیأت‌های مذهبی و عزاداری، مطرح کردن مشکلات روستا به شوراها، کمک به اجرای طرح‌های هادی روستا (ساختن جاده‌ها و راه‌های ارتباطی پل و ...)، حفظ و بازسازی محیط‌زیست روستا، قرض دادن پول، ضمانت وام و کمک به نیاز مالی دوستان در روستا.	مشارکت اجتماعی
۰/۷۶	۵۰	۱۰	۱۰	کاهش هزینه‌های زندگی در روستا، مقاوم‌سازی مسکن، احساس امنیت در برابر سوانح و بلایای طبیعی، کارآفرینی (پرورش ماهی، مرغداری و...)، ایجاد فرصت اشتغال برای خود و روستاییان، افزایش درآمد در روستا، منصرف کردن روستاییان از مهاجرت به شهر، آموزش دان فنون جدید کشت و کار کشاورزی به روستاییان، آگاهی در زمینه اینترنت و فضای مجازی، تشویق مهاجران آشنا در شهر برای بازگشت به روستا.	تحولات و توسعه اقتصادی- اجتماعی روستایی

میانگین تحولات و توسعه اقتصادی- اجتماعی روستا برابر با (۲۸/۵) با نمره حداقل ۱۱ و حداکثر ۴۶ است. میانگین انگیزه اقتصادی مهاجران برگشتی برابر با (۱۹/۲) در بین فاصله نمرات ۱۰ الی ۲۸، میانگین انگیزه اجتماعی مهاجران برگشتی برابر با (۲۰/۵۷) در بین فاصله نمرات ۱۰ الی ۲۸ و متغیر مشارکت اجتماعی با میانگین (۲۴/۵۸) در بین فاصله نمرات ۱۰ الی ۳۵ است. میانگین درآمد ماهیانه مهاجران حدود یک میلیون تومان و میانگین سن مهاجران حدود ۴۵ سال است. وضع مالی خود اظهاری مهاجران در شهر (۱۳/۸٪) خوب، (۵۳/۸) هم‌سطح و (۳۲/۴٪) ضعیف اعلام شده است. (۸۲/۹٪) مهاجران در روستا دارای ملک هستند. (۹/۱٪) شغل مهاجر بعد از مهاجرت به روستا اداری، (۱۳٪) راننده، صنعتگر و خدماتی، (۱۳٪) ساختمانی، (۶۳٪) کشاورز و (۲٪) بیکارند. (۲۵/۴٪) مهاجران از روش‌های نوین آبیاری و (۵۸/۳٪) از روش‌های مکانیزه استفاده می‌کنند.

مطابق با جدول (۳)، مقایسه میانگین انگیزه اقتصادی مهاجران برگشتی بر حسب وضع مالی اظهاری در شهر از طریق آماره تحلیل واریانس یک طرفه تفاوت معنی‌داری را در سطح پنج درصد نشان می‌دهد ($F= ۳/۴$). بر اساس نتایج آزمون شفه واریانس انگیزه اقتصادی مهاجران حاکی از تفاوت میانگین وضع مالی اظهاری خوب (۲۴/۴) نسبت به وضع مالی هم‌سطح (۱۹/۳) و ضعیف (۱۸/۴) است. جدول (۴) نمونه‌ای از آزمون تعقیبی شفه را نشان می‌دهد. میانگین

انگیزه‌های اجتماعی مهاجران برگشتی و مشارکت اجتماعی با وضع مالی اظهاری مقایسه شده است که این مقایسه تفاوت غیر معنی‌داری را نشان می‌دهد. مقایسه میانگین توسعه اقتصادی، اجتماعی روستایی بر حسب وضع مالی اظهاری در شهر نشان می‌دهد افرادی که وضع مالی خوب دارند (۳۱/۱) در توسعه روستایی تاثیر بیشتری از افرادی دارند که وضع مالی‌شان را هم‌سطح (۲۸/۲) و ضعیف (۲۷/۷) اعلام کرده‌اند. بین نوع شغل بعد از مهاجرت به روستا و انگیزه اقتصادی مهاجران برگشتی رابطه معنی‌داری در سطح ۰/۰۱ وجود دارد. در مشاغل اداری (۱۹/۹) به ترتیب میانگین انگیزه اقتصادی مهاجران بیشتر از مشاغل کشاورزی (۱۹/۵)، راننده، صنعتگر و خدماتی (۱۹/۱)، ساختمانی (۱۶/۹) و بیکار (۱۶/۸) است. گفتنی است در این مشاغل رفته رفته انگیزه‌های اقتصادی کاهش یافته است. مقایسه میانگین‌های انگیزه اجتماعی مهاجران برگشتی و مشارکت اجتماعی با سطوح مختلف مشاغل بعد از مهاجرت به روستا تفاوت معنی‌داری را نشان نمی‌دهد. مطابق نتیجه آزمون شفه و نتایج جدول (۳)، واریانس توسعه اقتصادی، اجتماعی روستایی در بین سطوح شغلی به ترتیب بیکار (۲۴/۴)، ساختمانی (۲۶/۴) و کشاورز (۲۸/۴) تفاوت نداشته، بلکه افرادی که اداری هستند (۳۱/۰) و نیز دارای شغل راننده، صنعتگر و خدماتی (۲۹/۲) هستند تفاوت معنی‌داری با سایر سطوح شغلی دارند. میانگین انگیزه اقتصادی مهاجرانی که در روستا دارای ملک هستند نزدیک (۲/۲) بیش‌تر از کسانی است که فاقد ملک هستند. شایان ذکر است میانگین انگیزه اجتماعی مهاجران برگشتی در بین افرادی که در روستا دارای ملک هستند (۲۰/۸) بیش‌تر از کسانی است که فاقد ملک (۱۹/۶) هستند. این مهاجران بیش‌تر روی تغییرات فردی، انگیزه، عقاید و رفتارهایی چون تربیت خوب فرزندان، زندگی در جای آرام و طبیعت سرسبز روستا و درمان وضعیت جسمی و غیره تمرکز دارند. مطابق با جدول (۳)، با تفاوت ۲/۵ میانگین مشارکت اجتماعی بین مهاجرانی که در روستا دارای ملک هستند با افرادی که فاقد ملک هستند از لحاظ آماری تفاوت معنی‌دار وجود دارد. افرادی که در روستا دارای ملک هستند مشارکت و همبستگی بیش‌تری دارند و این امر در ارتقاء توسعه و تغییرات روستایی موثر است و می‌تواند موجب افزایش سرمایه اجتماعی جوامع روستایی شده و در افزایش سرمایه مالی و اقتصادی روستا مفید و کار ساز باشد.

میانگین توسعه روستایی در بین افرادی که دارای ملک هستند (۲۸/۹) بیش‌تر از افرادی است که فاقد ملک هستند (۲۶/۶). با توجه به نتایج، کسانی که از وضعیت اقتصادی و اجتماعی بالایی برخوردار هستند، عملکرد بهتری در استفاده از تکنولوژی پیشرفته و توسعه دارند. به نظر می‌رسد برگشت آن‌ها به موطن بعد از یک دوره‌ی معین، زمانی اتفاق می‌افتد که دارای کسب تجربه موفق مالی هستند و این عامل انگیزه‌های اقتصادی مهاجران را تحت تاثیر قرار می‌دهد؛ بنابراین، زمان برگشت آن‌ها به وسیله اهدافی تعیین می‌شود تا در زمان مهاجرت به آن برسند. با این وجود، مهاجران به نوعی با مدیریت منابع مالی و منابع طبیعی در روستا می‌توانند در سرمایه‌گذاری و در تسهیل دوره‌ی گذار توسعه تاثیر داشته باشند و منجر به بازدهی سرمایه‌گذاری و پیشرفت و توسعه اقتصادی، اجتماعی روستا شوند. در چنین شرایطی در مناطق روستایی وضعیت حفظ و افزایش جمعیت روستایی به جای کاهش جمعیت فعال خواهد شد.

جدول ۳- توزیع نسبی پاسخگویان بر حسب انگیزه‌های مهاجران برگشتی، مشارکت اجتماعی و توسعه روستایی به تفکیک وضعیت اقتصادی

Table 3- Relative distribution of respondents based on motivation of return migration, social cooperation and rural development separate of economic statuses

میانگین توسعه روستایی		میانگین مشارکت اجتماعی		میانگین انگیزه اجتماعی		میانگین انگیزه اقتصادی		متغیرها	
تعداد	پایگ	تعداد	پایگ	تعداد	پایگ	تعداد	پایگ		
۷۴	۲۷/۷۰	۷۸	۲۳/۷۹	۷۶	۱۹/۸۹	۷۵	۱۸/۴۵	ضعیف	وضع مالی اظهاری در شهر
۱۲۸	۲۸/۲۶	۱۲۷	۲۵/۰۹	۱۲۹	۲۰/۸۰	۱۲۹	۱۹/۳۲	هم سطح	
۳۳	۳۱/۱۲	۳۳	۲۴/۶۰	۳۳	۲۱/۲۱	۳۲	۲۴/۴۰	خوب	
F= ۳/۴۷۴*		F= ۱/۴۲۶		F= ۲/۱۵۷		F= ۳/۳۲۸*		مقدار آزمون	
۵	۲۴/۲۰	۴	۲۲/۵۰	۵	۱۸/۴۰	۵	۱۶/۸۰	بیکار	شغل بعد از مهاجرت به روستا
۱۵۳	۲۸/۴۵	۱۵۷	۲۴/۵۹	۱۵۴	۲۰/۴۹	۱۵۳	۱۹/۵۲	کشاورزی	
۳۲	۲۶/۴۰	۳۳	۲۳/۲۷	۳۱	۲۰/۷۰	۳۲	۱۶/۹۰	ساختمانی	
۳۲	۲۹/۲۱	۳۱	۲۴/۸۷	۳۲	۲۰/۱۲	۳۰	۱۹/۱۳	راننده، صنعتگر و خدماتی	
۲۲	۳۱/۰۴	۲۰	۲۶	۲۲	۲۱/۵۰	۲۲	۱۹/۸۶	اداری	
F= ۲/۴۱۳*		F= ۰/۹۸۴		F= ۰/۹۱۰		F= ۴/۲۲۶**		مقدار آزمون	
۴۲	۲۶/۶۱	۴۲	۲۲/۴۲	۴۳	۱۹/۶۰	۴۲	۱۷/۳۳	فاقد ملک	ملک در روستا
۲۰۳	۲۸/۸۹	۲۰۷	۲۴/۹۷	۲۰۴	۲۰/۸۱	۲۰۳	۱۹/۵۳	دارای ملک	
t= ۲/۰۸۹*		t= ۲/۳۸۱*		t= ۱/۹۶۸*		t= ۳/۵۴۱***		مقدار آزمون	

*معنی داری در سطح $0.05 < P < 0.1$. **معنی داری در سطح $0.01 < P < 0.001$. ***معنی داری در سطح $P < 0.001$

جدول ۴- آزمون تعقیبی شفه برای بررسی تفاوت بین طبقات وضع مالی اظهاری در شهر

Table 4- Following test for analysis of difference between economic statuses observation in city

مقدار معنی داری	تفاوت میانگین	وضع مالی اظهاری
۰/۳۳۴	۱/۰۸۰۶۷	ضعیف خوب
۰/۰۴۵	۱/۹۵۲۹۲*	هم سطح
۰/۳۳۴	-۱/۰۸۰۶۷	هم سطح خوب
۰/۲۶۷	۰/۸۷۲۲۵	ضعیف
۰/۰۴۵	-۱/۹۵۲۹۲*	خوب هم سطح
۰/۲۶۷	-۰/۸۷۲۲۵	ضعیف

در جدول (۵)، میانگین انگیزه اقتصادی مهاجران برگشتی مقایسه شده است. این مقایسه بین طبقات متغیرهای کار کشاورزی، استفاده از روش‌های نوین آبیاری، روش‌های مکانیزه و کار دامداری تفاوت معنی داری را نشان می‌دهد.

به طوری که میانگین انگیزه اقتصادی مهاجرانی که به کار کشاورزی مشغول هستند نزدیک (۲/۳۵) بیش تر از مهاجرانی است که به کار کشاورزی مشغول نیستند. میانگین انگیزه اقتصادی مهاجران برگشتی بر حسب روش های نوین کشاورزی معنی دار است. به طوری که میانگین انگیزه اقتصادی مهاجرانی که از روش های نوین آبیاری استفاده می کنند (۲۰/۹) بیش تر از مهاجرانی است که از این روش ها در آبیاری استفاده نمی کنند (۱۸/۷). میانگین انگیزه اقتصادی مهاجران برگشتی در استفاده از روش های مکانیزه و کار دامداری که به ترتیب از روش های مکانیزه استفاده می کنند نزدیک (۲/۳) و مهاجرانی که به کار دامداری مشغولند نزدیک (۱/۰۸) بیش تر از مهاجرانی است که از روش های مکانیزه در کشاورزی استفاده نمی کنند و به کار دامداری مشغول نیستند. مهاجران با ارزیابی فواید بیش تر از هزینه تصمیم به برگشت می گیرند. آن ها با تجارب و دانش های جدید و با توسعه کار کشاورزی و دامداری و استفاده از مکانیزاسیون کشاورزی و ایجاد کسب و کار جدید و کارآفرینی در جامعه روستایی می توانند موجب بهبود وضعیت خانواده ها و اجتماعات روستایی شوند. مطابق با جدول (۵)، میانگین انگیزه اجتماعی تنها وجود رابطه معنی داری را بین استفاده از روش های نوین آبیاری و مکانیزه نشان می دهد. به طوری که انگیزه افرادی که از روش های نوین آبیاری و مکانیزه استفاده می کنند به ترتیب نزدیک (۱/۳) و (۰/۹۲) بیش تر از مهاجرانی است که از این روش ها استفاده نمی کنند. میانگین مشارکت اجتماعی در بین مهاجرانی که به کار کشاورزی مشغولند نزدیک (۶/۶) بیش تر از مهاجرانی است که به کار کشاورزی مشغول نیستند. میانگین مشارکت اجتماعی کشاورزان مهاجری که از روش های مکانیزه استفاده می کنند نزدیک (۲/۵) بیش تر از مهاجرانی است از این روش های نوین در کار کشاورزی استفاده نمی کنند. بین استفاده از روش های نوین آبیاری و کار دامداری و مشارکت اجتماعی رابطه معنی داری وجود ندارد. می توان بیان کرد، انگیزه های مهاجران برگشتی و مشارکت اجتماعی به سازگاری با پیشرفت تکنولوژی در روستا کمک می کند. استفاده از تکنولوژی های نوین و عملکرد بهتر کشاورزی با بهبود تولید محصول و افزایش درآمد و کارآفرینی می تواند ارتباط داشته باشد. به نظر می رسد این تغییرات در رابطه با تفکر امروزی مربوط به روستا، تاکید کاملا مثبتی روی کیفیت ابعاد زندگی در مناطق روستایی دارد و از همه مهم تر تاثیر در مفهوم قوی مشارکت و پیوستگی اجتماعی روستا دارد.

میانگین توسعه روستایی در بین مهاجرانی که به کار کشاورزی مشغولند نزدیک (۲/۸۳) بیش تر از آن هایی است که به کار کشاورزی مشغول نیستند. میانگین توسعه روستایی در بین مهاجرانی که از روش های نوین آبیاری و مکانیزه استفاده می کنند به ترتیب (۴/۰۹) و (۳/۲۶) بیش تر از مهاجرانی که از این روش ها استفاده نمی کنند. مهاجران بیش تر به کار باغداری و کشاورزی مشغولند و در کارشان از مکانیزاسیون آبیاری و تکنولوژی نوین کشاورزی استفاده می کنند. از این رو، هم در توسعه روستایی نقش اساسی دارند و هم می توانند در کارشان فایده و سود بیش تری داشته باشند که این امر می تواند یکی از فاکتورهای مهم برگشت باشد. کار کشاورزی یکی از جنبه های مهم در اقتصاد توسعه روستایی می تواند مطرح باشد. این کار نه تنها به فرصت های کسب درآمد افراد کمک می کند، بلکه در پایداری محیط زیست و حفظ اجتماع روستایی نیز موثر است. جدول (۵) مباحث ذکر شده را نشان می دهد.

جدول ۵- توزیع نسبی پاسخگویان برحسب انگیزه‌های مهاجران برگشتی، مشارکت اجتماعی و توسعه روستایی به تفکیک استفاده از روش‌های

نوین کشاورزی و کار دامداری

Table 5- Relative distribution of respondents based on motivation of return migration, social cooperation, rural development separately by using the modern methods of agriculture

کار دامداری		روش‌های مکانیزه		روش‌های نوین آبیاری		کار کشاورزی		متغیرها
خیر	بلی	عدم استفاده	استفاده	عدم استفاده	استفاده	خیر	بلی	
۱۸/۶۵	۱۹/۷۳	۱۷/۹۲	۲۰/۲۲	۱۸/۷۷	۲۰/۹۴	۱۷/۴۸	۱۹/۸۳	میانگین انگیزه اقتصادی
۱۳۰	۱۱۷	۸۹	۱۲۸	۱۶۰	۵۲	۷۲	۱۷۳	تعداد
t=۲/۲۷۹*		t=۴/۶۹۶***		t=۳/۸۶۷***		t=۴/۶۵۰***		مقدار آزمون
۲۰/۴۲	۲۰/۷۲	۲۰/۱۵	۲۱/۰۷	۲۰/۳۲	۲۱/۵۹	۱۹/۹۲	۲۰/۸۲	میانگین انگیزه اجتماعی
۱۳۳	۱۱۵	۹۳	۱۲۷	۱۶۰	۵۴	۷۵	۱۷۳	تعداد
t=۰/۶۲۸		t=۱/۷۷۵*		t=۲/۱۴۵*		t=۱/۷۷۳		مقدار آزمون
۲۴/۱۷	۲۵	۲۳/۳۶	۲۵/۸۷	۲۴/۴۹	۲۵/۵۱	۲۲/۳۹	۲۵/۴۵	میانگین مشارکت اجتماعی
۱۲۹	۱۱۹	۹۰	۱۳۱	۱۶۲	۵۶	۷۳	۱۷۵	تعداد
t=۱/۱۹۲		t=۳/۴۶۱**		t=۱/۱۹۹		t=۴/۱۳۸***		مقدار آزمون
۲۸/۱۰	۲۹/۰۹	۲۶/۸۸	۳۰/۱۴	۲۷/۷۲	۳۱/۸۱	۲۶/۴۹	۲۹/۳۲	میانگین توسعه روستایی
۱۲۸	۱۱۷	۸۸	۱۲۹	۱۵۸	۵۵	۷۵	۱۷۱	تعداد
t=۱/۱۹۲		t=۳/۷۶۰***		t=۴/۱۵۸***		t=۳/۲۴۰***		مقدار آزمون

*معنی‌داری در سطح $P < 0.05$ ، **معنی‌داری در سطح $P < 0.01$ ، ***معنی‌داری در سطح $P < 0.001$

در جدول (۶) ملاحظه می‌شود که بین میزان درآمد و میزان توسعه روستایی همبستگی مستقیم متوسط وجود دارد. ضریب همبستگی بین انگیزه اقتصادی مهاجران برگشتی و توسعه روستایی نشان می‌دهد بین متغیرهای ذکر شده همبستگی مستقیم قوی وجود دارد. به طوری که با بالا رفتن انگیزه اقتصادی مهاجران برگشتی میزان توسعه اقتصادی و اجتماعی روستایی نیز افزایش می‌یابد. ضریب همبستگی بین انگیزه اجتماعی مهاجران برگشتی و میزان توسعه روستایی نشان می‌دهد بین دو متغیر همبستگی مستقیم قوی وجود دارد. نتایج به‌دست آمده از ضریب همبستگی پیروسون بین مشارکت اجتماعی و میزان توسعه روستایی نیز همبستگی مثبت قوی بین دو متغیر را نشان می‌دهد.

جدول ۶- آزمون همبستگی بین متغیرهای پیش‌بین با متغیر ملاک (میزان تحولات و توسعه اقتصادی-اجتماعی روستایی)

Table 6- Correlation test between predictor variables and Criterion variable (Rate of the rural economic and social development and evaluation)

سطح معناداری	تحولات و توسعه اقتصادی-اجتماعی	متغیرها
۰/۰۰۰	۰/۲۲۷	درآمد
۰/۰۰۰	۰/۶۲۲	انگیزه اقتصادی مهاجرت
۰/۰۰۰	۰/۵۲۹	انگیزه اجتماعی مهاجرت
۰/۰۰۰	۰/۵۳۲	مشارکت اجتماعی

مطابق اطلاعات جدول (۷)، جهت بررسی همزمان متغیرهای مستقل بر میزان توسعه روستایی از معادله رگرسیون خطی گام‌به‌گام استفاده شده است. با توجه به مقدار F و سطح معنی‌داری، سه متغیر انگیزه اقتصادی مهاجران برگشتی،

مشارکت اجتماعی، انگیزه اجتماعی مهاجران برگشتی رابطه معنی‌داری (۰/۰۰۱) و متغیر استفاده از تکنولوژی نوین کشاورزی در سطح (۰/۰۱) معنی‌دار شده‌اند. ضریب همبستگی چندگانه (۷۳ درصد) نشان از همبستگی بالا بین متغیرهای موجود در معادله رگرسیون است. با توجه به ضریب تعیین تصحیح شده ملاحظه می‌شود که حدود (۵۲ درصد) میزان توسعه اقتصادی، اجتماعی و تغییرات روستایی توسط چهار متغیر انگیزه‌های اقتصادی مهاجران برگشتی، مشارکت اجتماعی، انگیزه‌های اجتماعی مهاجران برگشتی و استفاده از تکنولوژی نوین کشاورزی تبیین می‌شود. در بین متغیرهای مستقل در معادله رگرسیون انگیزه‌های اقتصادی مهاجران با (۳۶ درصد) بیش‌ترین سهم را در تبیین تغییرات میزان توسعه روستایی دارد. مشارکت اجتماعی، انگیزه‌های اجتماعی مهاجران برگشتی و نیز استفاده از تکنولوژی‌های نوین کشاورزی در گام‌های بعدی قرار دارند. به نظر می‌رسد این امر با مسائل اجتماعی-اقتصادی و محیطی شهرها مانند هزینه مسکن و نبود شغل مناسب و ایجاد کسب و درآمد جدید و رفاه در روستا ارتباط دارد. کار کشاورزی موجب فراهم کردن فرصت اشتغال و ایجاد امرار معاش برای افراد روستایی و بهبود استانداردهای زندگی و کاهش فقر می‌شود. انگیزه‌های اجتماعی نیز مانند علاقه و دلبستگی به زادگاه و طبیعت سرسبز روستا و غیره بر توسعه روستا تاثیر دارد و مهاجران برگشتی از ارزش‌ها و محیطی که به آن برمی‌گردند، درک خوبی دارند. در این میان مشارکت اجتماعی علاوه بر سرمایه انسانی (آموزش، مهارت، دانش) و مالی، سرمایه اجتماعی را به روستا باز می‌گرداند. اتحاد و پیوستگی مهاجران برگشتی منجر به ادغام موفق مهاجران در موقعیت روستا می‌شود.

جدول ۷- پیش‌بینی میزان تحولات و توسعه اقتصادی، اجتماعی روستایی بر حسب انگیزه‌های مهاجران برگشتی

Table 7- Prediction of evaluation and development rate of economic, social rural based on motivation of return migration

متغیر	R	Reguare	Adj R Square	B	β	t	F	sig
مدل ۱	۰/۶۰۳	۰/۳۶۴	۰/۳۶۰	۱/۰۵۹	۰/۶۰۳***	۹۴/۳۷۱	۹/۷۱۴	۰/۰۰۰
انگیزه‌های اقتصادی مهاجران								
مدل ۲	۰/۶۷۳	۰/۴۵۳	۰/۴۴۶	۰/۷۷۰	۰/۴۳۸*** ۰/۳۴۱***	۶/۶۴۳ ۵/۱۶۳	۶۷/۸۵۴	۰/۰۰۰
انگیزه‌های اقتصادی مهاجران								
مشارکت اجتماعی								
مدل ۳	۰/۷۱۱	۰/۵۰۵	۰/۴۹۶	۰/۵۶۴	۰/۳۲۱*** ۰/۳۴۰*** ۰/۲۷۵***	۴/۶۵۶ ۴/۴۱۷ ۴/۱۴۳	۵۵/۴۱۶	۰/۰۰۰
انگیزه‌های اقتصادی مهاجران								
مشارکت اجتماعی								
انگیزه‌های اجتماعی مهاجران								
مدل ۴	۰/۷۳۱	۰/۵۳۴	۰/۵۲۳	۰/۴۸۴	۰/۲۷۶*** ۰/۳۵۷*** ۰/۴۵۲*** ۰/۱۷۸**	۴/۰۱۴۲ ۴/۷۵۱ ۴/۰۹۵ ۳/۲۰۶	۴۶/۴۹۹	۰/۰۰۰
انگیزه‌های اقتصادی مهاجران								
مشارکت اجتماعی								
انگیزه‌های اجتماعی مهاجران								
استفاده از تکنولوژی نوین کشاورزی								

** معنی‌داری در سطح $0.01 < P < 0.05$. *** معنی‌داری در سطح $P < 0.001$

نتیجه‌گیری

مهاجرت برگشتی فرآیندی است که بر اساس آن افراد بعد از یک دوره اقامت طولانی مدت در سرزمین دیگر (مقصد) به سرزمین اولیه خود (مبدا) باز می‌گردند. پرسش محوری این است که انگیزه‌های مهاجران برگشتی چه اثراتی می‌تواند بر روی تحولات و توسعه روستایی داشته باشد؟ مهاجران برگشتی افراد ماهر و نیمه ماهر هستند که با توجه به مسائل اقتصادی-اجتماعی و محیطی شهرها تصمیم به مهاجرت می‌گیرند. براساس نتایج به‌دست آمده میانگین تحولات و توسعه اقتصادی و اجتماعی روستا تقریباً متوسط به بالا است. یافته‌های دو متغیره تحقیق حاضر وجود تفاوت معنی‌داری را بین وضعیت اقتصادی و انگیزه‌های مهاجرت برگشتی و مشارکت و توسعه روستایی نشان می‌دهد. به طوری که بین وضع مالی اظهاری در شهر و انگیزه‌های اقتصادی مهاجران و توسعه روستایی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. همچنین بین شغل بعد از مهاجرت به روستا و وجود ملک در روستا با انگیزه‌های مهاجران برگشتی و توسعه روستا تفاوت وجود دارد. این یافته با نتایج بررسی (Nobakht et al (2017) همسو است. در یافته‌های پژوهش حاضر انگیزه‌های اقتصادی مهم‌ترین متغیر اثرگذار در تحولات و توسعه اقتصادی-اجتماعی روستایی است. این امر مطابق با یافته‌های (Afrakhte et al (2016 است. می‌توان گفت ارزان بودن مسکن و امرار معاش در مقابل با سایر موارد اقتصادی، از دلایل اصلی مهاجرت به روستا می‌تواند مطرح باشد. مهاجران برگشتی که در روستا ملک دارند میانگین مشارکت اجتماعی بالاتری نسبت به سایر سطوح دارند. می‌توان اظهار کرد، مشارکت مهاجران در کارهای مربوط به روستا می‌تواند نقش مهمی در سازمان‌دهی سیستم‌های نهادی ملی مانند بازارکار، آموزش، بهداشت و همکاری‌های اجتماعی و غیره داشته باشد. این یافته بر مبنای رویکرد ساختاری است که روی توانایی مهاجران برگشتی در موطن تاکید دارد و در راستای یافته‌های (Manafiazar et al (2017 است.

افرادی که وضع مالی خوب دارند، شغل اداری و در روستا ملک دارند، میانگین توسعه روستایی در این سطوح بیش‌تر از سایر سطوح است. این مهاجران در توسعه روستایی تاثیر بسزایی دارند که در راستای رویکرد اقتصاد نوین است. می‌توان گفت، بیش‌تر مهاجران مبدا را با قصد اکتساب مهارت و پس‌انداز ترک می‌کنند که مطابق با یافته‌های (Demurger and Huixu (2010 است. گفتنی است مهاجرت افراد کاملاً ماهر روی توسعه دانش محور منطقه‌ای که این افراد به آنجا برمی‌گردند تاثیر به‌سزایی دارد. مهاجران برگشتی علاوه بر آن که می‌توانند اقتصاد روستا را احیا کنند و فقر را در مناطق کم‌تر توسعه یافته کاهش دهند، می‌توانند سرمایه انسانی و اجتماعی برگشتی (که عامل مهم و کلیدی در فعالیت‌های کارآفرینی و اقتصادی است) را بهبود دهند و از مهاجرت روستاییان به شهرها جلوگیری نمایند.

مهاجرانی که به کار کشاورزی مشغولند و از روش‌های نوین آبیاری و مکانیزه استفاده می‌کنند، میانگین انگیزه‌های مهاجرت برگشتی، مشارکت اجتماعی و توسعه روستایی بیش‌تر از مهاجرانی است که به کار کشاورزی و دامداری مشغول نیستند و در کارشان از روش‌های نوین استفاده نمی‌کنند. این نتایج نیز در جهت و مطابق با نظریه تودارو است. افرادی که از موقعیت‌های اقتصادی بالاتری برخوردارند، با توجه به امکانات‌شان از روش‌های نوین آبیاری و کشاورزی بیش‌تر استفاده می‌کنند. با افزایش تولید محصول از طریق کشاورزی، مدیریت کسب‌وکار و امرار معاش نیز بهبود

می‌یابد. انگیزه‌های اقتصادی مهاجرت بیش‌ترین تاثیر را بر توسعه و تحولات روستایی دارد. با بهبود رشد اقتصادی و افزایش درآمد در بخش کشاورزی و کارآفرینی و علاقه به زندگی در موطن اصلی، زمینه‌های برگشت مهاجران به روستا فراهم می‌گردد؛ و نیز با بهبود خاک و محیط‌زیست و ایجاد محیطی اقتصادی و اجتماعی برای مالکان روستایی زمینه فراهم است تا در موطن خود بمانند و فعالیت‌های تولید درآمد در روستا انجام دهند.

References

- Afroukhteh, H., Manafiazar, R., Velaei, M., (2016), "Spatial and local effects of return migration in meandoab town", *Planning and research of rural areas Journal*, 5 (1): 83-93. [In Persian].
- Azani, M., Bostani, S., (2013), "Analysis on effective factors on rural- urban migration, case study on Mamsane city", *Geographycal Space Journal*, 13 (41): 93-111 . [In Persian].
- Berry, B., (1976), "The conter urbanization process: urban America since 1970, urbanization and counterbanisation", *Sage Beverly Hills*, 52: 17-30.
- Cassarino, J., (2015), "Theorising return migration", the conceptual approach to return migration revisited international", *Journal on Multicultural societies*, 6 (2): 253- 279.
- Demurger, S., Huixu, Ch., (2010), "*Return migration: The rise of new entrepreneurs in Rurul china Center for Modern Chinese city studies*", East China normal University: Shanghai, China.
- Dustman, C., Weiss, Y., (2007), "Return migration: theory and empirical evidence from the uk", *British Journal of Industrial Relations*, 19: 236-256.
- Farrell, M., Jakairyte, E., Mcdonagh, J., Mahon, M., (2014), "Rural return migration: comparative analysis between Irel and lithuania", *Central and Eastern European Migration Review*, 2 (3): 19-32.
- Ferras, C., (2009), "In the counter urbanization process a chaotic concept in academic literature?", *Geographica pannonica*, 13: 53-65.
- Rabbani, R., Taheri, Z., Rosta, Z., (2001), "Investigation the reasons for reverse immigration motives and its impact on social and econmic development, (ToneKabon and Ramsar cities)", *Journal of urban planning and Research*, 5 (2): 83-108. [In Persian].
- Ghasmi, M., Javan, J., Sabri, Z., (2014)," Analysis of reason of framing , return migration at rural areas in Binalood City", *Study of dry Geography*, 16 (4): 165-186. [In Persian].
- Ghasemi, A., Rostami, N., Sherrie, M., (2016), "Analysis on tendency tto migration to urban of rural youngers of Ahar city", *Geographycal Space Journal*, 53 (16): 173-192 . [In Persian].
- Hein de Haas, H., (2010), "Migration and development: atheoretical perspective", *International migration Review*, 44 (1): 46-61.
- Kunuroglu, K., (2016), "Return migration", *Association forcross-Cultural psychology*, 8 (2): 27-39.
- Manafi Azar, R., Abdollahi, A., Alizadeh, T., Volaye, M., Ghasemi Ardahaee, A., (2017), "Return migration and its consequences on rural settlements", (Case study: Barondoog section of Miandoab city), *Quarterly Journal of Residential Planning Studies Human cases*, 12 (1): 173-192. [In Persian].
- Moteai Langrodi, H., (2003), "*Rural planning emphasized on Iran*", Mashhad: Mashhad Jahad daneshgahi publication. [In Persian].
- Nobakht, R., Ghasemi Ardahaee, A., Rastamalizadeh, V., (2017), "The causes and determinants of return migration in Iran during period of 2006-2007", *Two Journal of Demographic Studies*, 3 (1): 183-209. [In Persian].
- Novotna, M., Jankopp, J., Bartos, M., (2013), "Changes in migration to rural reglons in the Czech republic", *Position and Persepectives Moravina, Graphical Reports*, 21: 37-54.
- Setranna, M., (2017), "Back hom at last: factors influencing return and reintegration of ghanaian returness", *Journal of Indentity and migration studies*, 11 (1): 15-28.
- Stark, O., (1991), "*The migration of labor*", Cambridge: Basil Blackwell pub.

- Todaro, M., (1969), "A model of labor migration and urban unemployment in less developed countries", *The American Economic Review*, 59 (1): 138-148.